

PEACH

MŰHELYTANULMÁNYOK / WORKING PAPERS

No. 34. | 2023

GULYÁS CSENGE – SALÁT GERGELY

A KÍNAI FELSŐOKTATÁSI RENDSZER FEJLŐDÉSE ÉS JELENLEGI HELYZETE

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

BUDAPEST, 2023

A kiadvány elkészültét a Magyar Nemzeti Bank támogatta.

ÖSSZEFOGLALÓ

A kínai felsőoktatási rendszer fejlődése és jelenlegi helyzete

Kína a világon a legkiterjedtebb felsőoktatással rendelkezik, mind az intézmények, mind a hallgatók számát tekintve. A modern felsőoktatási rendszer a 19. század legvégén kezdett kialakulni, nyugati mintára és közreműködéssel. Az 1950-es évektől jelentős szovjet hatás érte a rendszert, majd a kulturális forradalom alatt lényegében bezárták az egyetemeket és főiskolákat. Az 1970-es évek végén helyreállt a normális működés, a felsőoktatásnak fontos szerepet szántak a szocialista modernizációban. Az 1990-es évektől megindult a kínai felsőoktatás eltömegesedése, ezzel párhuzamosan az állam különféle programokat indított az elit intézmények kiemelésére, világszínvonalú intézmények létrehozására. A felsőoktatási rendszer azóta is folyamatosan alakul, egyrészt a gyorsan változó gazdasági-társadalmi környezethez, másrészt az újabb és újabb állami célkitűzésekhez igazodva. A kínai felsőoktatásnak számos nehézséggel és ellentmondással kell szembenéznie, ugyanakkor a kiemelt figyelemnek és az oktatás hagyományos presztízsének köszönhetően várhatóan további fejlődésre lesz képes, és a globális élvonalba tartozással kapcsolatos célokat jó néhány intézménynek sikerül elérnie.

ABSTRACT

The development and present situation of the Chinese higher education system

China boasts the world's most extensive higher education system, encompassing a vast number of institutions and students. Its journey began in the late 19th century when it adopted a Western model of higher education with support from Western stakeholders. Subsequently, from the 1950s, the Soviet Union played a substantial role in shaping the system. However, during the tumultuous Cultural Revolution, universities faced closures.

In the late 1970s, a return to normalcy occurred, with higher education gaining significance in the context of socialist modernization. The 1990s witnessed the massification of Chinese higher education, complemented by state-led initiatives to establish world-class elite institutions. This dynamic system continues to adapt in response to the rapidly changing socio-economic landscape and evolving state objectives. Chinese higher education confronts numerous challenges and contradictions. Nevertheless, its enduring focus on education's traditional prestige, coupled with sustained attention and investment, positions it for ongoing development. It is likely that several institutions will ultimately achieve their aspirations of global elite status.

GULYÁS CSENGE – SALÁT GERGELY

A KÍNAI FELSŐOKTATÁSI RENDSZER FEJLŐDÉSE ÉS JELENLEGI HELYZETE

I. TÖRTÉNETI HÁTTÉR

Kína a világon a legkiterjedtebb felsőoktatással rendelkezik, mind az intézmények, mind a hallgatók számát tekintve. Már a Korai Han-korban (Kr. e. 206–Kr. u. 9) létrejött a fővárosban az első császári akadémia, amely sok szempontból a legkorábbi felsőoktatási intézménynek tekinthető, s ezután a császárkorban végig fontos szerepe volt a tanulásnak. A sajátos kínai hagyományoknak megfelelően a társadalmi felemelkedésnek fontos, majd az elmúlt ezer évben szinte kizárólagos útja a tanulás volt. A Song-kortól (960–1279) egészen a 20. század elejéig már csak az tölthetett be hivatalt, aki átment a hivatalnoki versenyvizsgán. Ennek fő anyagát a konfuciánus klasszikusok képezték, a megméretésen tehát nem a kormányzással kapcsolatos technikai ismereteket kérték számon, hanem azt, hogy a jelölt eléggé elsajátította-e a konfuciánus filozófiát, illetve a kánon helyes értelmezéséből fakadó erényeket.¹ Az elmúlt évezredben hagyományos nemesség nem létezett, s a családok hosszú távú jólétét és befolyását csak az állami hivatal tudta biztosítani – ezért a kereskedelemből vagy más módon meggazdagodó kínaiak is fiaik taníttatására költötték pénzüket, s általánosan elfogadottá vált az, hogy a boldogulás tanulás révén lehetséges.² Mindennek sok negatív következménye volt. Például a kereskedelmi tőke nem áramlott az iparba, a kereskedők igyekeztek hivatalt és földbirtokot szerezni; a magolásra és másolásra épülő tanuláskultúra pedig évszázadokra megfojtotta az innovációt, s ma is a kínai oktatás egyik legkomolyabb problémáját jelenti.

¹ SALÁT 2007: 12–13.

² A tanulás fontosságáról bővebben lásd: VASZILJEV 1977: 157–183.

Az azonban egyértelmű, hogy a tanulás hagyományos kultusza és a tanult emberek megbecsültsége kedvező háttérrel jelentett a kínai oktatási rendszer 20. századi kibővítésének, az írni-olvasni tudás általánossá tételének, a modernizációhoz szükséges tudás és képességek elterjesztésének.

A modern – nyugati típusú – felsőoktatás kialakításának igénye a 19. század végén jelentkezett, amikor az önerősítés kudarcával egyértelművé vált, hogy a Nyugat nem csak bizonyos katonai technológiákban fejlettebb Kínánál, amelyeket könnyű lenne átvenni, hanem olyan tudományos, oktatási, politikai, gazdasági előnnyel rendelkezik, amely a hagyományos kínai civilizáció keretein belül behozhatatlan.³ A kínai elitnek szembe kellett néznie azzal, hogy a hagyományos – a konfuciánus kánonra alapozott – oktatás nem alkalmas a modern világ problémáinak kezelésére képes vezetőréteg kialakítására, ezért nagy szükség van olyan oktatási intézményekre, amelyek a modern tudásanyagot közvetítik. Kínában tevékenykedő nyugati vallási szervezetek és egyéb szereplők is abban látták a kínaiak felemelésének kulcsát, hogy modern oktatási intézményeket alakítsanak ki. Az 1800-as évek utolsó harmadában különböző szintű iskolák jöttek létre, s az 1890-es években egész egyetemalapítási hullám söpört végig az országon. Az első modern kínai egyetem a Tianjini Egyetem 天津大学 elődje volt, amelyet Guangxu császár rendeletére alapítottak 1895-ben. Az eredetileg a Tianjini Beiyang Nyugati Tanulmányok Egyeteme 天津北洋西學學堂 (később Peiyang Egyetem) nevet viselő intézmény fontos szerepet játszott a kínai modernizációban.⁴ Érdeemes megjegyezni, hogy az egyetem mottója az a szlogen volt („Az igazságot a tényekben kell keresni” 实事求是), amelyre később Deng Xiaoping építette reformjait.⁵ A második kínai egyetem a Pekingi Császári Egyetem 京師大學堂, a mai Pekingi Egyetem elődje volt, amely 1898-ban jött létre. (A Wuhan Egyetem azt állítja, hogy saját elődje, az 1893-ban létrejött Önerősítés Egyetem 自強學堂 az első modern kínai felsőoktatási intézmény, ezt azonban általában nem tartják valódi egyetemnek.⁶)

³ SALÁT 2010: 79, SALÁT 2014: 277.

⁴ CAI – YAN 2017: 169.

⁵ SALÁT 2013: 270–273.

⁶ „Overview.”

A következő három évtizedben kínai és/vagy nyugati kezdeményezésre tucat számra alakultak az új főiskolák és egyetemek, például 1905-ben jött létre a Fudan, 1911-ben pedig a Qinghua. Az intézményalapítások az 1920-as években is folytak, így az elmúlt időszakban rengeteg kínai egyetem ünnepelte alapításának századik évfordulóját. Sok intézmény létrehozásában angolszász szervezetek játszottak kulcsszerepet, így a kínai felsőoktatás – képzési szerkezetében, diszciplínáiban, orientációjában – a kezdetektől szorosan kapcsolódott az amerikaihoz. Az egyetemek státusát, illetve kiemelt politikai szerepét meghatározta a haladó városi polgárság körében uralkodó közhangulat, amely Kína elmaradottságból való kiemeléseinek kulcsát a demokráciában („De úr” 德先生) és a tudományban („Sai úr” 赛先生) látta.⁷ A kínai társadalomban és politikai elitben azóta is meghatározó, hogy a tudományos-technológiai fejlődést tartják az ország modernizációja alapjának – ez alól csak a kulturális forradalom időszaka volt kivétel.

Amikor 1949-ben megalakult a Kínai Népköztársaság, az országban 205 felsőoktatási intézmény működött, ezekből 123 tartozott a központi vagy a tartományi kormányzatok alá, 61 volt magánintézmény, 21 pedig egyházi. Ezekbe mintegy 120 ezer hallgató, vagyis az adott korosztály egy apró töredéke járt.⁸ A kommunista rendszer az 1950-es években jelentős változtatásokat hajtott végre, amelyek nagyrészt szovjet mintát követtek. A nem állami intézményeket több lépcsőben államosították, a külföldi kapcsolatokat elvágták. A tananyagokat országosan egységesítették, s természetesen hozzáigazították a kor ideológiai követelményeihez.⁹ A felsőoktatás finanszírozását az állam biztosította, az állam nevezte ki az intézmények vezetőit, ez jelölt ki munkahelyet a végzeteknek, és döntött, hogy melyik iskola hány diákot vehet fel. A szovjet típusú átszervezések eredményeként az intézmények száma 229-re nőtt, ebből 17 volt nagy általános egyetem, 31 mezőgazdasági és halászati, 17 művészeti, 8 idegen nyelvi, 6 sport-, 5 pénzügyi és gazdasági, 5 politikai és jogi, továbbá létezett még néhány speciális intézmény is.¹⁰ A rendszer hamarosan tovább növekedett, s 1965-re, a kulturális

⁷ Gu 2001: 589.

⁸ „A Brief Overview...”: 1.

⁹ Hsu 1964.

¹⁰ „A Brief Overview...”: 1.

forradalom előestéjére már 434 intézmény működött Kínában, amelyekbe 680 ezer diák járt.

A kulturális forradalom (1966–1976) minden más alrendszerénél nagyobb és katasztrofálisabb hatással volt a felsőoktatásra. Az intézmények normális működése 1967-től megszűnt, az egyetemisták és főiskolások vörösgárdistaként a hatalmi harcok főszereplőivé váltak, majd a „fel a hegyekbe, le a falvakba” mozgalom keretében vidéki fizikai munkára küldték őket. Mindez óriási károkat okozott Kínának, egy egész értelmiségi generáció elveszett az ország számára.¹¹ A rendszer csak Mao 1976-os halála után kezdett helyreállni, s 1977-ben megkezdődött a kínai felsőoktatás – máig tartó – új korszaka.¹²

II. FEJLEMÉNYEK A „REFORM ÉS NYITÁS” KORÁBAN

Amikor 1977-ben Deng Xiaopinget visszahívták száműzetéséből, és visszakapta miniszterelnök-helyettesi pozícióját, első kérései között szerepelt, hogy a kormányzatban megkaphassa az oktatási portfóliót. Még ennek az évnek az őszén Deng kezdeményezésére helyreállították az országos felvételi vizsgák (*gaokao* 高考) rendszerét, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy az egyetemek és főiskolák működése normalizálódott, azok újra az arra alkalmas diákok szakmai képzésével foglalkozhattak (a kulturális forradalom alatt a megfelelő politikai háttérű, munkás-paraszt származású fiataloknak tartottak rövid képzéseket).¹³ A *gaokao* gyors visszaállítása jelezte, hogy Deng Xiaoping szerint Kínának nem volt vesztegetni való ideje, a leendő értelmiség képzését azonnal meg kellett kezdeni a megelőző évtized káosza után. Így a kínai felsőoktatás már a Hua Guofeng neve által fémjelzett rövid időszakban újra működni kezdett, ebben az időszakban a fő problémát az elképesztő méretű túljelentkezés jelentette, hiszen a kulturális forradalom alatt vidékre száműzött fiatalok egyszerre igyekeztek bejutni

¹¹ HUANG – PHILLIPS – YANG et al. 2020: 6–7.

¹² A kínai felsőoktatás múltjáról és hagyományairól lásd pl. KECZER 2015.

¹³ SALÁT 2013: 270, CAI – YAN 2017: 205–207.

valamely felsőoktatási intézménybe. A túljelentkezés a következő évtizedekben is meghatározó maradt, mivel a felsőoktatási férőhelyek száma messze elmaradt a növekvő társadalmi igényektől.

A kínai kormányzat azóta oktatási és felsőoktatási reformok egész sorát hirdette meg, amelyekkel igyekezett az oktatási rendszert hozzáigazítani a társadalmi és gazdasági igényekhez, illetve a vezetés fejlesztési céljaihoz. A változtatások mögött mindvégig az az általános meggyőződés állt, hogy Kína modern, fejlett, erős, gazdag nagyhatalommá tétele – az elmúlt évtizedben ezt „a kínai nemzet nagy újjászületése” szlogen foglalta össze¹⁴ – elképzelhetetlen a megfelelő mennyiségű és minőségű képzett ember kinevelése nélkül. Emiatt az oktatás s azon belül a felsőoktatás végig stratégiai jelentőségű területnek számított.

A reformok egészen a legutóbbi időkig a decentralizáció, a liberalizáció és a privatizáció irányába mutattak¹⁵ – természetesen mindezeket a kínai kontextuson belül kell értelmezni. Jellemző tendencia volt továbbá a diverzifikáció és a nemzetköziesedés. Az alábbiakban a reformok során zajló folyamatok közül tekintjük át a legfontosabbakat.

II.1. Szakpolitikai dokumentumok és jogszabályok

A felsőoktatás fejlesztésével többször is foglalkozott a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága (KKP KB) és az Államtanács, vagyis a kínai kormány, a vonatkozó törvényeket pedig az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága fogadta el. A követendő irányvonalat különféle szakpolitikai dokumentumokban, illetve jogszabályokban határozták meg. Ezen dokumentumok nagy száma jelzi, hogy az elmúlt négy évtizedben Kína hatalmas változásokon ment keresztül, s a társadalom fejlődése szükségessé tette az oktatási rendszer működésének, struktúrájának folyamatos módosítását. A számtalan különféle terv, határozat, törvény közül az alábbiakat érdemes kiemelni:¹⁶

¹⁴ „What does the Chinese Dream”: 2022.

¹⁵ CAI – YAN 2017: 169, KECZER 2016a.

¹⁶ „A Brief Overview...”: 2–3.

- *Határozat az oktatási rendszer reformjáról* 中共中央关于教育体制改革的决定 (1985). A KKP KB által kiadott dokumentum többek között a felsőoktatási intézmények nagyobb autonómiájáról rendelkezett.¹⁷
- *Átmeneti rendelkezések a felsőoktatási intézmények irányításának felelősségéről* 高等教育管理职责暂行规定 (1986). Az Államtanács rendelkezése meghatározta a tartományi kormányzatok és a központi minisztériumok hatáskörét és felelősségét a felsőoktatás irányításával kapcsolatban.
- *Az oktatás reformjának és fejlesztésének terve* 中国教育改革和发展纲要 (1993). A dokumentumot közösen adta ki a KKP KB és az Államtanács (a határozatok hierarchiájában ez számít a legmagasabb rangú dokumentumnak). A terv többek között foglalkozott a kormányzat és a felsőoktatási intézmények, illetve központi és a tartományi kormányzatok kapcsolatával, az Országos Oktatási Tanáccsal (az Oktatási Minisztérium elődjével) és más illetékes minisztériumokkal. A tervben leírt változtatások azt célozták, hogy fokozatosan olyan oktatási rendszer alakuljon ki, amelyben a kormány a rendszer makromenedzsmentjével foglalkozik, miközben maguk az intézmények bizonyos autonómiával rendelkeznek. Megjelent a költségek megosztásának koncepciója, vagyis a tandíjrendszer általánossá tétele.¹⁸ A dokumentum ösztönözte a magánszemélyeket és társadalmi szervezeteket, hogy alakítsanak és működtessenek iskolákat.¹⁹
- *Akcióterv az oktatás fellendítésére a 21. századra* 面向 21 世纪教育振兴行动计划 (1998). Az Oktatási Minisztérium adta ki, ebben foglalmazták meg, hogy a felsőoktatásban érintett korcsoport beiskolázási rátáját 15%-ra kell emelni – ezzel kezdődött a kínai felsőoktatás eltömegesedése.²⁰

¹⁷ SWANSON – ZHIAN 1987: 375–378.

¹⁸ LI – YANG 2014: 12–13.

¹⁹ MOK 2005: 228.

²⁰ XU 2021, LI 2004: 5–16.

- *Felsőoktatási törvény* 中华人民共和国高等教育法 (elfogadva 1998-ban, hatályba lépett 1999-ben).²¹ A jogszabály meghatározta a felsőoktatás feladatait, alapelveit, intézményeit, az egyetemek és főiskolák szervezeti felépítését stb.
- *Az oktatás reformjának és fejlesztésének közép- és hosszú távú országos terve 2010–2020* 国家中长期教育改革和发展规划纲要 (2010–2020 年) (2010). A KKP KB és az Államtanács közös dokumentuma egy évtizedre meghatározta a kínai felsőoktatás fejlesztésének irányait. A terv újdonsága, hogy a mennyiségi növekedés helyett minden korábbinál inkább a minőségi fejlődésre fókuszál.²²
- *A kínai oktatás modernizálása 2035* 中国教育现代化 2035 (2019). Az Államtanács és a KKP KB közös dokumentuma a legújabb célkitűzéseket tartalmazza.²³

A fentiek mellett rengeteg további terv, irányelv, program született, és a felsőoktatás fejlesztése szerepel a mindekori ötéves tervekben, valamint a kutatás-fejlesztéssel, innovációval és hasonló területekkel foglalkozó egyéb dokumentumokban is.

II.2. Eltömegesedés

Az elmúlt évtizedek leglátványosabb fejleménye a kínai felsőoktatásban a tömegessé válás.²⁴ Hasonlóan a világ sok más részéhez, a fejlődés és a középosztályosodás Kínában is megteremtette az igényt a tömeges felsőoktatásra, amihez a tanulásközpontú kínai hagyományok is hozzájárultak. Ennek megfelelően négy évtizede csaknem folyamatosan nő a felsőoktatásba jelentkezők és felvettek száma, s a kínai felsőoktatás mára elvesztette elitképzés jellegét.

²¹ „Higher Education Law...”

²² CAI – YAN 2017: 170, 173–174.

²³ A Kínai Kommunista Párt...” 2019.

²⁴ KECZER 2015.

1977-ben 5,70 millió diák vett részt az országos felvételi vizsgán (*gaokao*), közülük 273 ezret vettek fel, vagyis a felvételi arány rendkívül alacsony, 5% alatti volt. 1980-ban 3,33 millió jelentkezőből 280 ezret vettek fel (8,4%). A jelentkezők nagy száma ezekben az években annak volt köszönhető, hogy az egyetemi-főiskolai oktatásból a kulturális forradalom alatt kimaradt nemzedékek ekkor egyszerre jelentkezték a vizsgára. Az 1980-as évek elején csökkent mind a jelentkezők, mind a felvettek száma, majd az évtized közepétől a mai napig folyamatos a növekedés. 1990-ben 2,83 millió vizsgázóból 610 ezer került be a felsőoktatásba (21,6%); 2000-ben 3,75 millióból 2,21 millió (58,9%); 2010-ben 9,46 millióból 6,57 millió (69,5%); 2020-ban 10,71 millióból 8,56 millió (79,9%). Manapság tehát a jelentkezők nagy többségét felveszik valamely intézménybe, ugyanakkor a jobb egyetemekre most is óriási a túljelentkezés.

A hallgatók számával párhuzamosan a felsőoktatási intézmények száma is nőtt. 1977-ben országszerte 404 intézmény fogadott jelentkezéseket, 1980-ban 675, 1990-ben 1075, 2000-ben 1041, 2010-ben 2385, 2020-ban pedig 2956.²⁵ Az adatokat részletesen az alábbi táblázat tartalmazza.

Felvételezők száma, felvettek száma és aránya, intézmények száma 1977–2000 között

Év	Felvételin (<i>gaokao</i>) részvevők száma (millió fő)	Felvettek száma (millió fő)	Felvettek aránya kerekítve (%)	Intézmények száma
1977	5,70	0,273	5%	404
1978	6,10	0,402	7%	598
1979	4,68	0,28	6%	633
1980	3,33	0,28	8%	675
1981	2,59	0,28	11%	704
1982	1,87	0,32	17%	715
1983	1,67	0,39	23%	805
1984	1,64	0,48	29%	902

²⁵ XIXIWANG 2023.

1985	1,76	0,62	35%	1016
1986	1,91	0,57	30%	1054
1987	2,28	0,62	27%	1063
1988	2,72	0,67	25%	1075
1989	2,66	0,60	23%	1079
1990	2,83	0,61	22%	1075
1991	2,96	0,62	21%	1075
1992	3,03	0,75	25%	1053
1993	2,86	0,98	34%	1065
1994	2,51	0,90	36%	1080
1995	2,53	0,93	37%	1054
1996	2,41	0,97	40%	1032
1997	2,78	1,00	36%	1020
1998	3,20	1,08	34%	1022
1999	2,88	1,60	56%	1071
2000	3,75	2,21	59%	1041
2001	4,54	2,68	59%	1225
2002	5,10	3,20	63%	1396
2003	6,13	3,82	62%	1552
2004	7,29	4,47	61%	1731
2005	8,77	5,04	57%	1792
2006	9,50	5,46	57%	1867
2007	10,10	5,66	56%	1908
2008	10,50	5,99	57%	2263
2009	10,20	6,29	62%	2305
2010	9,46	6,57	69%	2385

2011	9,33	6,75	72%	2487
2012	9,15	6,85	75%	2442
2013	9,12	6,84	75%	2622
2014	9,39	6,97	74.3%	2529
2015	9,42	7,00	74.3%	2553
2016	9,40	7,05	75%	2595
2017	9,40	7,00	74.46%	2631
2018	9,75	7,90.99	81.13%	2663
2019	10,31	8,20	79.53%	2688
2020	10,71	8,56	79.92%	2956

Forrás: XIXIWANG 2023.

Az adatokból látható, hogy az 1998-at követő években történt egy hirtelen nagy ugrás a felvettek számában és arányában. 1998-ban 1,08 millió diák kezdhette meg felsőfokú tanulmányait, 1999-ben ennek több mint másfélszerese, 1,60 millió, 2000-ben pedig 2,21 millió, vagyis a felvettek száma két év alatt kétszeresére nőtt, ami példátlan gyarapodás. 2004-re ez is megduplázódott, hat év alatt tehát hirtelen négyszeresére (!) nőtt az egyetemisták/főiskolások száma. Ezután is folyamatos, de már lassabb volt a gyarapodás, a következő duplázásra csak másfél évtizeddel később, 2021-ben került sor (a felvettek száma ekkor haladta meg először a 10 milliót).²⁶ Az 1998-at követő „nagy ugrás” annak volt köszönhető, hogy az ebben az évben kiadott *Akcióterv az oktatás fellendítésére a 21. századra* című dokumentumban az Oktatási Minisztérium kifejezetten azt az iránymutatást adta az intézményeknek, hogy vegyenek fel minél több hallgatót. A cél az lett volna, hogy a fiatalok körében a felsőoktatásba járók aránya 2010-re elérje a 15%-ot. Ezt az arányt azonban már 2002-re sikerült elérni. 1999 és 2004 között az alapképzésben részt vevők száma évente átlagosan 26,1%-kal, a mester- és doktori képzésben részt

²⁶ XIXIWANG 2023.

vevőké pedig 28,6%-kal nőtt.²⁷ A számbeli növekedéssel természetesen nőtt a felsőoktatásban részt vevő fiatalok aránya is. 1990-ben a felsőoktatási beiskolázási ráta 3,4% volt, 2000-ben 12,5%, 2010-ben 26,5%, 2020-ban 54,4%, 2022-ben már 59,6%.²⁸

II.3. Finanszírozási reform

Az 1980-as évekig a felsőoktatás jórészt ingyenes volt a diákok számára, annak költségeit a központi vagy a helyi költségvetés állta. Ez azzal járt, hogy a diákok elhelyezkedéséről is a kormányzati szervek döntöttek: mivel a hallgató oktatását az állam fizette, ezért természetesnek vették, hogy az állam mondhatja meg, ki milyen munkahelyen fog dolgozni. Az ezzel járó problémáknak, az itt-ott már működő piac szabadsága és az állami munkahelyelosztás közötti ellentmondásnak nagy szerepe volt az 1986-os és 1989-es diákmozgalmak kitörésében.

Azzal párhuzamosan, hogy az állam fokozatosan kivonult a munkaerőpiaci döntésekből – vagyis a végzetek maguk dönthették el, hogy hol, mit dolgoznak –, a kormányzat a finanszírozásból is visszahúzódott. Ez praktikusán azt jelentette, hogy a kínai felsőoktatás fizetőssé vált a hallgatók számára. Az 1990-es években az az álláspont vált hivatalossá, hogy az oktatásnak csak azok a szintjei ingyenesek, amelyek kötelezőek. Tehát az általános iskola előtti (bölcsődék, óvodák) és az alsó középiskola feletti szintek (felső középiskolák, főiskolák, egyetemek) tandíjat szedhetnek, csak a 9 évnyi kötelező oktatás (általános és alsó középiskola) ingyenes. Ez rendkívüli módon megrágította a gyereknevelést, és a születésszabályozási politika adminisztratív rendelkezései²⁹ mellett nagyban hozzájárult a születésszám csökkenéséhez. A tandíjfizetés azután vált hivatalos elvárássá, hogy a KKP XIV. kongresszusa 1992-ben hivatalossá tette a „szocialista piacgazdaság” építésének politikáját, ami után az Állami Oktatási Bizottság engedélyezte,

²⁷ „A Brief Overview...”

²⁸ „Number of students enrolled...” 2023, „China's higher education...” 2023.

²⁹ SALÁT 2012.

hogyan a diákok legfeljebb 25%-a tandíjat fizessen.³⁰ Az ezt követő években a tandíjfizetési kötelezettséget a hallgatók egyre nagyobb körére kiterjesztették, s 1997-től általánossá vált.³¹

Mindez nem jelentette, hogy az állam teljesen felhagyott volna a felsőoktatás finanszírozásával, inkább egyfajta költségmegosztási rendszer alakult ki. 1997-ben, az eltömegesítési politika meghirdetése előtt a felsőoktatási kiadások 78,3%-át még az állam állta, ez azonban 2004-re lement 45,5%-ra, s ezzel párhuzamosan a tandíjak súlya 14,8%-ról 30,4%-ra emelkedett.³² A 2005-ös mélypont (44,7%) után az állami szerepvállalás aránya újra növekedni kezdett, s 2015-ben elérte a 67,7%-ot. Ezzel párhuzamosan a tandíjak súlya a felsőoktatás finanszírozásában a 2005-os 34,3%-os csúcsról 2015-re 15,7%-ra csökkent.³³ A tandíjak és az állami támogatások mellett az intézményeknek más bevételi forrásaik is vannak: üzleti vállalkozásokat tarthatnak fenn, adományokat gyűjthetnek, licenszdíjakat szedhetnek stb.³⁴

A tandíjak intézménytől, képzési szinttől és egy sor egyéb tényezőtől függően változnak. A magánintézményekben a tandíj általában két-háromszor magasabb, mint a hasonló állami intézményekben. A 2010-es években az éves tandíj az állami iskolákban 5000 *yuan* körül alakult,³⁵ s viszonylag friss hír, hogy 2023-ban számos intézmény jelentős tandíjemelésre kényszerül.³⁶

³⁰ MOK 2005: 228–229.

³¹ LIU – CHEN et al. 2020, „A Brief Overview...” 11–12.

³² „A Brief Overview...” 7.

³³ LIU – CHEN et al. 2020.

³⁴ CAI – YAN 2017: 175–176, LIU – CHEN et al. 2020: 6.

³⁵ CAI – YAN 2017: 175.

³⁶ CAO – WOO 2023.

II.4. Minőségfejlesztési programok

A kínai döntéshozók számára legkésőbb az 1990-es években világossá vált, hogy miközben a kínai felsőoktatás elitképzés jellege nem tartható fenn, mert a fejlődő gazdaságnak jóval nagyobb létszámú magasan képzett munkaerőre van szüksége, elit oktatásra továbbra is szükség van. A tömegképzés és az elit oktatás együttes fejlesztése úgy valósítható meg, ha nem megakadályozzák, hanem éppen, hogy elősegítik az intézmények közötti különbségek fokozódását, és segítenek kiemelkedni néhány elit egyetemnek a tömegintézmények közül. Vagyis vállalják, hogy az intézményeket nem egyenlő módon támogatják. E célból az elmúlt három évtizedben több program is indult.³⁷

A „211-es projektet” 1995-ben hirdette meg a kínai kormány azzal a céllal, hogy a 21. századra nagyjából 100 nemzetközileg versenyképes egyetemet emeljenek ki a több mint ezer akkoriban létező kínai intézmény közül. (A projekt neve e számokból adódott.) Végül 115 egyetem és főiskola vehetett részt a kezdeményezésben, ezeket kiemelt támogatásban részesítették, amelyet oktatási, kutatási és infrastrukturális programokra költhettek. A 211-es projekt első szakaszában, 1996 és 2000 között körülbelül 2,2 milliárd USA dollárnyi támogatást kaptak a résztvevő intézmények.³⁸

A „985-ös projekt” az ezt meghirdető beszédről kapta a nevét, amelyet Jiang Zemin tartott 1998 májusában. Ebben az államelnök-pártfőtitkár kijelentette, hogy „Kínának rendelkeznie kell bizonyos számú nemzetközileg is élenjáró első osztályú egyetemmel”.³⁹ A cél tehát már világszínvonalú egyetemek kialakítása volt. A projektben eredetileg csak két intézmény szerepelt (a Pekingi és a Qinghua Egyetem), de hamarosan még hét intézmény helyet kapott benne (például a sanghaji Fudan). Végül összesen 39 egyetem lett hivatalosan „985-ös projekt intézménynek” minősítve, itt is felfedezhető tehát a kiemelt státusz egyfajta inflálódása, nyilván a helyi vezetők lobbizásának köszönhetően. A mintegy háromezer kínai felsőoktatási intézmény felső 1,3%-át jelentő 39 egyetem mind a központi költségvetésből, mind a helyi kormányzatoktól jelentős összegeket

³⁷ TÖRÖK – NAGY 2021.

³⁸ LI 2004: 17, CAI – YAN 2017: 181–182.

³⁹ LI 2004: 17.

kapott, ezeket új kutatóközpontok létrehozására, a létesítmények felújítására, nemzetközi konferenciák szervezésére és azokon való részvételre, neves külföldi tudósok meghívására és hasonló célokra költötték.⁴⁰

A „dupla élvonal tervet” létrehívó dokumentumot az Államtanács adta ki 2015-ben *Általános terv a világ élvonalába tartozó egyetemek és élvonalbeli tudományos diszciplínák kiépítésére* 世界一流大学和一流学科建设 címmel. 2016-ban bejelentették, hogy mind a 211-es, mind 985-ös projektet beszüntetik, s ezeket a „dupla élvonal” tervvel váltják fel. A 2017-ben indult programban először 140 egyetemet jelöltek ki „dupla élvonal intézménynek”, ezek száma 2022-ben 147-re nőtt. 2018 és 2020 között nem kevesebb, mint 14,14 milliárd USA dollárt költöttek a „dupla élvonal” intézmények támogatására.⁴¹ A kínai intézmények felső 5%-át jelentő egyetemeknek a terv szerint 2050-re a világ élvonalába kell tartozniuk, ezt elsősorban az egyetemek személyi állományának és az itt kutatott tudományterületeknek a fejlesztésével kívánják elérni. A „dupla élvonal terv” bevezetésekor a kínai intézmények minden korábbi kategorizálását eltörölték.

A jelentős költségek és erőfeszítések meghozták gyümölcsüket, a különféle felsőoktatási rangsorokban egyre előkelőbb helyezést érnek el a kínai egyetemek. Néhány évtizede kínai intézmények egyáltalán nem szerepeltek a világ élvonalában, ma már azonban rendszeresen találkozunk velük a globális rangsorok élbolyában. Például a Times Higher Education 2023-as listáján a legjobb kétszázban 13 kínai egyetem szerepel (2020-ban még csak 7), az első négyszázban pedig 30 (2021-ban még csak 15, vagyis két év alatt megduplázódott a számuk). Az első tízben még mindig nincs kínai intézmény, de ez sincs elérhetetlen távolságban, a Qinghua a 12., a Pekingi Egyetem a 14. helyen szerepelt 2023-ban, néhány helyet javítva korábbi helyezésén.⁴² A QS World University Rankings 2023-as rangsorában az első 100-ban 6 kínai egyetem szerepel.⁴³

Az Academic Ranking of World Universities (ARWU) listán 2023-ban először a szárazföldi Kína szerezte meg az első helyet az első ezerben szereplő legtöbb egyetem

⁴⁰ CAI – YAN 2017: 182.

⁴¹ CAO – YANG 2023.

⁴² JACK 2023.

⁴³ „QS World University Rankings 2023.”

tekintetében (191).⁴⁴ A U.S. News & World Report Best Global Universities Ranking 2022 – 2023-es listáján 2000 egyetem szerepel, 338-cal itt is Kína áll az élen.⁴⁵ A 2023 CWTS Leiden Ranking 1411 rangsorolt egyeteméből 273 kínai, ezzel itt is első az ország.⁴⁶

A kínai intézményeknek még bőven van hova fejlődniük, a globális top 10-ben egyetlen mértékadó listán sem szerepelnek, az angolszász intézmények egyelőre őrzik pozícióikat. A lényeg azonban nem a jelenlegi helyzet, hanem a trend: ha azt nézzük, hogy tíz, húsz vagy harminc éve hány kínai egyetem került fel a listákra, és miként növekedett azóta a számuk, láthatjuk, hogy a fejlődés óriási.

III. A MAI FELSŐOKTATÁSI RENDSZER

Az alábbiakban a kínai felsőoktatási rendszer jelenlegi helyzetét vázoljuk. A fejezetben szereplő számadatok forrása – ahol nem adunk meg mást – a kínai Állami Statisztikai Hivatal 国家统计局 által kiadott *2022-es kínai statisztikai évkönyv* 中国统计年鉴 2022 internetes változata.⁴⁷ Az ebben szereplő legfrissebb adatok 2021-esek.

III.1. A képzési szintek

Kínában az általános iskola 小学 hatéves, ezt követően a gyerekek hároméves alsó középiskolába 初中 mennek. A középiskolát végzettek egy része általános felső középiskolába 普通高级中学 (高中) megy, ez szintén hároméves, s egyetemre vagy főiskolára általában innen mennek a tanulók. Az általános középiskola mellett választható szakközép vagy szakmunkásképző jellegű intézmény is 职业高级中学、中等专业学校、技工学校, elvileg innen is lehet egyetemre menni, de ez ritka.

⁴⁴ „Shanghai Ranking's...” 2023.

⁴⁵ „U.S. News Unveils...” 2023.

⁴⁶ „The CWTS Leiden...”

⁴⁷ „2022-es kínai statisztikai évkönyv.”

Általában a felső középiskola utolsó évében teszik le a diákok a *gaokao* nevű hírhedt vizsgát (bár 2001 óta nincs felső korhatár).⁴⁸ A hivatalosan Általános Felsőoktatási Intézmények Országos Egységes Felvételi Vizsgálja 普通高等学校招生全国统一考试 névre hallgató megméretés a világ legnagyobb vizsgája, a két vagy három napra elosztott, összesen kilencórás alkalmon legutóbb, 2023-ban 12,91 millió diák vett részt.⁴⁹ Ezt azoknak kell letenniük, akik felsőfokon szeretnék folytatni tanulmányaikat, külön érettségi nincs. Azt, hogy ki hol tanulhat tovább, egy bonyolult rendszer szerint számolják ki, amelyben szerepet játszik az, hogy valaki hova jelentkezett és hány pontot ért el, illetve, hogy az intézmények milyen feltételeket szabnak. Az utóbbiak kvótákat állapítanak meg az egyes tartományoknak, s jellemzően a saját régiójukból több fiatal vesznek fel, mint máshonnan. Így a keleti városok és tartományok diákjai előnyben vannak, mert a jobb intézmények elsősorban itt működnek. Ha valakinek nem sikerül a vizsga, egy év múlva megismételheti. Összességében országosan a legjobb diákok kerülnek a legjobb egyetemekre, a közepesek a közepesekre, a leggyengébbek pedig a fizetős magánfőiskolákra.

A Kínai Népköztársaság felsőoktatási rendszere az 1950-es években, szovjet hatásra alakult ki, de később az angolszász minta lett meghatározó,⁵⁰ ennek megfelelően az alap-, mester- és doktori képzés hármassága Kínában már az előtt jellemző volt, mielőtt mi a kontinentális Európában bevezettük volna a bolognai rendszert. Kínában az alapképzés 本科 rendszerint négyéves, tehát hosszabb, mint nálunk. Az alapképzésben BA diplomát 学士 szerzők kis része megy tovább mesterképzésre, ez intézménytől és szaktól függően két- vagy hároméves. Az MA fokozat 硕士 megszerzése után a PhD fokozatot 博士 nyújtó doktori képzés három vagy négy évig tart. Mester- és doktori képzést nemcsak egyetemek, hanem kutatóintézetek, akadémiák is működtetnek.

A szovjet időszak maradványa, hogy a BA diplomát adó alapképzések mellett nagy számban léteznek fokozatot nem adó, két-hároméves rövid szakképzési programok,

⁴⁸ CAI – YAN 2017: 171.

⁴⁹ „China’s 2023 national...” 2023.

⁵⁰ CAI – YAN 2017: 169–170.

illetve ilyeneket nyújtó iskolák 专科学校, 职业学校. A hároméves szakképzések egyik fajtája a *dazhuan* 大专 nevű végzettséget adja, ez leginkább az amerikai *associates*-hez áll közel, aki ezzel rendelkezik, az két évet tovább tanulhat a BA fokozatért.⁵¹ Egyes intézmények csak szakképzést nyújtanak, de BA és magasabb szintű programokkal rendelkező intézmények is adnak ki *dazhuan* diplomát.

2021-ben az egyes képzési szinteken tanuló hallgatók száma így alakult:

- doktori képzés: 509 453
- mesterképzés: 2 822 920
- alapképzés: 18 931 044
- felsőfokú szakképzés valamely formája: 16 030 263
- felnőttképzés: 8 326 521
- internetes képzések: 8 739 006

A legnagyobb csoport, az alapképzésben résztvevők között 4 736 848 járt nem állami fenntartású intézménybe (25%), a felsőfokú szakképzést végzők közül pedig 3 720 542 (23%). Érdemes felhívni a figyelmet azoknak a nagy számára, akik valamilyen – általában fokozatot nem adó – szakképzésben vesznek részt, illetve a felnőttképzésben résztvevők létszáma is igen magas. Kínában nagy hagyománya van a felnőttképzésnek, az egész életen át tartó tanulásnak, s erre rengeteg üzleti vállalkozás épít különféle programokat.⁵²

Posztgraduális (mester- vagy doktori) diplomát 2021-ben 773 ezren szereztek; alapfokú (BA) diplomát 8,265 millióan, fokozatot nem adó rövid képzést pedig 3,984 millióan végeztek el.

⁵¹ CAI – YAN 2017: 171.

⁵² GYŐRI 2016.

III.2. Intézménytípusok

Kínában megkülönböztetnek egyetemeket 大学 és főiskolákat 学院, s ezek mellett különféle egyéb nevű intézmények is nyújthatnak felsőfokú képzéseket. Azt, hogy mely intézmény nevezheti magát egyetemnek vagy főiskolának, az *Általános alapképzést végző iskolák alapításának ideiglenes szabályai* 普通本科学校设置暂行规定 című 2006-os rendelet szabályozza. Egyetem az az intézmény lehet, amelynek legalább 8000 nappali tagozatos hallgatója van, akiknek minimum 5%-a posztgraduális tanulmányokat végez. A főiskolának legalább 5000 nappali tagozatos diákkal kell rendelkezniük.⁵³ A köznyelvben az egyetem és a főiskola összemosódik, hiszen mindkettő nyújt BA képzést, amire a legtöbb diák jár.

A kiállított szakképesítés vagy diploma alapján vannak fokozatot (BA, MA, PhD) adó képzést nyújtó intézmények, illetve különböző felsőfokú szakképzéseket vagy felnőttképzéseket nyújtó iskolák (ezek közül is van néhány, amely alapképzési diplomát bocsát ki). 2021-ben Kínában 3012 felsőoktatási intézmény 高等教育学校 működött, az alábbi leosztásban:

- 1238 alapszakos fokozatot adó általános felsőoktatási intézmény 普通本科学校 (ebből 164 független főiskola 独立学院)
- 32 alapszakos fokozatot adó szakiskola 本科层次职业学校
- 1486 felsőfokú (speciális) szakiskola 高职（专科）学校
- felnőttképzést nyújtó felsőoktatási intézmény 成人高等学校
- egyéb általános felső szintű intézmény 其他普通高级机构

A felsőoktatásban összesen 2,79 millió ember dolgozott oktatóként, ezek több mint fele, 1,93 millió a fokozatot adó intézményekben. Az „általános” 普通 jelző a főiskolák és egyetemek vonatkozásában azt jelenti, hogy az adott intézmény tudományos fókuszú, tudományos diszciplínák szerint szervezett (vagyis nem szakképzést vagy valamilyen különleges programot, felnőttképzést nyújt). A fenntartó alapján

⁵³ „Az Oktatásügyi Minisztérium...” 2020.

megkülönböztethetők állami és magánintézmények, az államiakon belül pedig olyanok, amelyek közvetlenül a központi kormány valamely minisztériuma (általában az Oktatási Minisztérium) alá tartoznak, illetve olyanokat, amelyeket egy-egy tartományi vagy egyéb helyi kormányzat tart fenn.

A magánintézményeknek három típusa van. Az egyikbe a magánszemélyek, magánszervezések, cégek által fenntartott iskolák tartoznak, amelyek csak BA fokozatot vagy *dazhuan* végzettséget adhatnak. A második csoportba egy különleges típus, a „független főiskola” tartozik, ezeket magánbefektetők tartják fenn, de valamely állami egyetemhez vagy főiskolához tartoznak, de azok főtevékenységétől elválasztva működnek. A befektetők és az anyaintézmény képviselői által közösen irányított iskolák bevételeik jelentős részét az anyaintézménynek adják át.⁵⁴ A harmadik csoportot olyan magántulajdonú iskolák alkotják, amelyek nem adnak diplomát vagy végzettséget, hanem az olyan országos vizsgákra 高等教育自学考试 készítene fel, amelyeket a nem intézményes formában tanulók tehetnek le, s amelyekért a vizsga sikeres letétele esetén állami diplomát kapnak. A nem állami intézményeket gyakran *minban* 民办, vagyis a „nép által fenntartott”, „civil működtetésű” jelzővel illetik, ezek leggyakrabban egyszerűen profitorientált magánintézményeket jelentenek. Fontos megjegyezni, hogy míg nyugaton a magán- és az állami iskolák élesen elválnak egymástól, Kínában a határvonal gyakran elmosódik, s még *guoyou minban* „állami magán” intézmények is előfordulnak.⁵⁵

A 2021-ben működő 3012 felsőoktatási intézményből 764 volt nem állami, tehát magánszemélyek vagy cégek, vallási, társadalmi szervezetek, „demokratikus pártok” stb. által működtetett. Ebből 390 volt olyan iskola, amely fokozatot adó képzést nyújt (ezek közül 164 független főiskola), 22 alapszakos fokozatot adó szakiskola, 350 felsőfokú (speciális) szakiskola, emellett két felnőttképző és 15 egyéb intézmény szerepelt a statisztikában. Mindezekben 498.379 fő oktatott. Az általános vélekedés az, hogy a magánintézmények jóval drágábbak, viszont rosszabb minőségű képzést nyújtanak, mint

⁵⁴ Mok 2005: 225.

⁵⁵ Mok 2005: 224.

az államiak. Ugyanakkor az utóbbiakba jóval nehezebb bekerülni, így akinek alacsony a *gaokao*-pontszáma, annak sokszor nincs más választása, mint magániskolába menni.

A kínai közbeszéd a felsőoktatási intézményeket az alábbi négy csoportba sorolja, s ezeket az oktatási minisztérium is használja:⁵⁶

- Kutatóegyetemek. Ide tartoznak a mind a 211-es, mind a 985-ös projekt által támogatott intézmények, illetve a „dupla élvonal” program tagjai, ezek számítanak elit egyetemeknek.
- Kutatási és oktatási intézmények. Valamivel alacsonyabb presztízssű intézmények, általában azokat sorolják ide, amelyek a 211-es projektnek részei voltak, de a 985-ösből kimaradtak.
- Oktatási intézmények. Elsősorban oktatással foglalkozó, tehát kutatási tevékenységet nem vagy alig végző egyetemek, főiskolák, nagyjából 600-ra teszik ezek számát. Jellemzően a helyi kormányzatok alá tartoznak.
- Gyakorlatorientált intézmények. 2-3 éves felsőfokú szakképzést nyújtó, legfeljebb *dazhuan* képesítést adó iskolák.

Egy 2015-ös minisztériumi dokumentum szerint az első kategóriába 39, a másodikba 73, a harmadikba 1090, a negyedikbe 1327 intézmény tartozott. A magánintézmények túlnyomó többsége a hierarchia legalacsonyabb szintjén helyezkedik el, s csak néhány található a harmadik kategóriában.⁵⁷

III.3. Vezetés és felügyelet

Az általános állami egyetemek fenntartója lehet a központi kormányzat, illetve a tartományi kormány. A központi kormány alá tartozó intézmények kétharmadának (2015-ben 113-ból 73-nak) fenntartója az Oktatási Minisztérium volt, harmadának pedig egyéb minisztériumok. 1998-ban jelentős átalakításokat hajtottak végre, amelyek keretében a

⁵⁶ CAI – YAN 2017: 171–173.

⁵⁷ CAI – YAN 2017: 172–173.

más minisztériumok alá tartozó iskolák nagy része vagy az Oktatási Minisztériumhoz, vagy a nekik helyet adó tartományi kormányzatokhoz került.

Az Oktatási Minisztérium állítja össze az oktatás fejlesztésére vonatkozó terveket, jóváhagyja a tudományos fokozatot kiadó intézmények körét, rendeleteket ad ki és gondoskodik az oktatás minőségéről. A tartományi kormányok oktatási főosztálya (vagy bizottsága), illetve a szakminisztériumok oktatási osztálya felel az alájuk tartozó intézményekért.⁵⁸

Az állami egyetemek és főiskolák rektorait, elnökeit az intézményt fenntartó kormány nevezi ki, vagyis a nyugati értelemben vett egyetemi autonómia nem létezik. Kínai sajátosság a Kínai Kommunista Párt kiemelt szerepe: minden intézményben működik pártbizottság, ennek pedig állandó bizottsága, s ezt vezeti az egyetem párttitkára. Az állandó bizottság tagjai töltik be a legfontosabb vezetői tisztségeket az intézményben. Az állandó bizottság felel azért, hogy az egyetem kövesse a KKP irányvonalát, illetve felügyeli az alkalmazottak és a diákok politikai nevelését. A párttitkár a gyakorlatban sokszor nagyobb hatalommal rendelkezik, mint a rektor.⁵⁹

IV. KIHÍVÁSOK

A kínai felsőoktatási rendszer folyamatosan változik, s várhatóan a jövőben is számos átalakuláson megy majd keresztül. A módosításokat az is szükségessé teszi, hogy az utóbbi évtizedekben olyan problémák halmozódtak fel, amelyeket előbb-utóbb kezelni kell.⁶⁰

A problémák egy része az eltömegesedésből adódik, és az európaiak számára is ismerős lehet. Azzal, hogy jelentősen megnőtt a felvett diákok száma és aránya, az egyetemekre a gyengébb képességű diákok is bekerülnek, az átlagos színvonal esik. Kínában sem nőttek a diákszámmal arányosan a felsőoktatásra fordított források, így az

⁵⁸ CAI – YAN 2017: 174.

⁵⁹ CAI – YAN 2017: 174–175.

⁶⁰ XIA – LI – CAO 2023, CAI – YAN 2017: 187–189, MOK – MARGINSON 2021, „A Brief Overview...” 6–8.

egy diákra jutó kiadások csökkentek, ez többek között az oktató-hallgató arány jelentős romlásával járt. A kínai egyetemi órák jellemzően igen nagy létszámúak, a szoros tanár-diák kapcsolatra – különösen alacsonyabb szinteken – alig van mód. Ha nyíltak is plusz források új oktatók felvételére, Kínában nem volt annyi jól képzett, fokozattal rendelkező, tapasztalt oktató, amennyi a hirtelen megnövekedett hallgatói létszám mellett fenn tudta volna tartani a színvonalat, hiszen az oktatói korosztály fiatalkorában a felsőoktatásba csak kevesen kerültek be. Így az oktatói minőség tekintetében komoly hiányosságok vannak, különösen a másod-harmadosztályú intézmények esetében.⁶¹

Súlyos társadalmi problémát jelentenek a felsőoktatásban jelentkező egyenlőtlenségek. A „reform és nyitás” korában Kínában jelentősen megnőtt a szakadék a fejlett és fejletlen régiók, a városi és a vidéki területek, illetve a szegény és gazdag rétegek között. A felsőoktatás egyelőre nem csökkenti a különbségeket. Az intézmények nagy részének fenntartója a helyi kormányzat, s a gazdagabb régiók kormányai nagyobb összegeket tudnak az intézményeikre fordítani. Így a keleti tengerparti területek egyetemei és főiskolái jobb képzést nyújtanak, mint a belső tartományoké. Természetesen az is a különbségek fennmaradása irányába hat, hogy a felsőoktatás meglehetősen drága, így bizonyos társadalmi csoportok számára eleve elérhetetlen. A jómódúak képesek a felvételi előkészítő különórák és a tandíj finanszírozására, így éppen a középosztály gyerekei jutnak be az olcsóbb és jobb minőségű kiemelt állami egyetemekre, míg a szegényebb rétegeknek, ha folytatják egyáltalán tanulmányaikat, a drágább fizetős iskolák jutnak. A problémákat fokozza, hogy az egyetemek maguk dönthetnek, hogy mely tartományból hány jelentkezőt vesznek fel, s általában a saját környéküknek prioritást biztosítanak. Tehát például a Pekingi Egyetemre jóval több pekingi diákot vesznek fel, mint amennyi Peking lakosságának az országoshoz viszonyított számarányából következne. Mindezek miatt a kínai felsőoktatás konzerválja, sőt növeli az eleve meglévő különbségeket.⁶²

⁶¹ KECZER 2016b:65–68, CAI – YAN 2017: 187, „A Brief Overview...” 17.

⁶² KECZER 2016b: 63–64, CAI – YAN 2017: 188.

Az oktatás tartalmát és jellegét is sok kritika éri. A kínai hagyományban a másolásnak és a magolásnak központi szerepe volt, és ma is nagyobb szerepe van a tárgyi tudás elsajátításának, mint a képességek fejlesztésének. A felsőoktatásban kevés a hely az egyéni fejlesztésnek, a tehetséggondozásnak, a merev rendszerben mindenkitől az előírt tudásanyag megtanulását kéri számon, nem a kreatív gondolkodást, a problémamegoldási képességet vagy a gyakorlati készségeket. A homogenitásra való törekvés megjelenik intézményen belül, a hallgatókra vonatkozóan, illetve az intézmények körében is. A kínai felsőoktatás nem tükrözi le a kínai valóság sokszínűségét. A kisebb főiskolák igyekeznek utánozni a nagy általános egyetemeket, a szakképző iskolák pedig kutatóközpontokká kívánnak válni. Ennek oka, hogy a különféle rangsorok összeállításának és a támogatások odaítélésének a szempontjai országszerte azonosak, elsősorban a tudományos teljesítményre fókuszálnak, s mindenki ezeknek igyekszik megfelelni. Ez viszont kevés mozgásteret hagy a specializációnak, a helyi igényeknek és munkaadóknak való megfelelésnek.⁶³

Mindezek következtében a kínai felsőoktatás és a munkaerőpiac nincs szinkronban egymással, sok munkaadó nem talál munkaerőt, míg rengeteg diplomás nem tud elhelyezkedni.⁶⁴ Ez utóbbi különösen súlyos problémát jelent. 2023 júniusában a 16–24 évesek munkanélküliségi rátája 21,3% volt, ami rekord volt,⁶⁵ ezután be is jelentették, hogy az adatot nem hozzák többé nyilvánosságra.⁶⁶ A valós adat sokak szerint ennél is nagyobb, s az elhelyezkedni képtelen képzett fiatalok tömege komoly stabilitási kockázatot jelent, a diplomás munkanélküliség jelensége pedig megrendíti a társadalmi bizalmat a tanulás fontosságában és értelmében.

A fenti problémákkal természetesen a kínai döntéshozók is tisztában vannak, és különféle megoldások születnek ezek enyhítésére. Például a jelen cikkben is említett minőségfejlesztési programok hozzájárulnak ahhoz, hogy a kiemelt egyetemek oktatói gárdája és infrastruktúrája világszínvonalú legyen. Az egyenlőtlenségeket a szegényebb

⁶³ CAI – YAN 2017: 188.

⁶⁴ CAI – YAN 2017: 188.

⁶⁵ STEIL – HARDING 2023.

⁶⁶ „China stops releasing...” 2023.

diákok számára elérhető tandíjtámogatásokkal, ösztöndíjakkal és egyéb módokon próbálják csökkenteni. Számos kísérlet történt az innovatív szellem meghonosítására, a magolásra alapuló tanulási kultúra megváltoztatására, a gyakorlati készségek fejlesztését szolgáló kurzusok bevezetésére. Az elit egyetemeken esetében – az egyenlőtlenséget leszámítva – a problémákat jórészt sikerült minimalizálni, ennek is köszönhető az előkelő ranglistás helyezések. A gyengébb intézményeknek azonban még sokat kell tenniük a mai igényeknek való megfelelésért, a diplomás munkanélküliség komoly problémája pedig túlmutat a felsőoktatáson.

V. ÖSSZEGZÉS

A kínai felsőoktatás nagy utat tett meg azóta, hogy a 19. század végén létrejöttek az első egyetemek. A nyugati mintára és támogatással létrejött intézmények elitképzést folytattak, s nagy szerepet játszottak Kína 20. századi modernizációjának elindulásában. Az 1950-es években a rendszert szovjet mintára átszervezték és kiterjesztették, de az 1960–70-es években a kulturális forradalom tönkretette az addigi eredményeket.

Az 1978-ban meghirdetett „reform és nyitás” politika teljesen új korszakot hozott a felsőoktatásban. A rendszer eltömegesedett, a beiskolázási ráta néhány százalékról 60% körülire emelkedett, és várhatóan a továbbiakban is nőni fog. Ezzel párhuzamosan nagyobb teret engedtek a piaci erőknek, ami egyaránt jelentette az intézmények és a hallgatók szabadságának növekedését, az állami álláselosztási rendszer felszámolását, illetve a tandíjfizetés általánossá tételét. A felmerülő minőségi problémákat az állam különféle fejlesztési programokkal igyekszik orvosolni. Részben ezek eredményeként a kínai elit egyetemeken már globális szinten is kiemelkedőnek számítanak, a világ száz legjobb egyeteme között jó néhány kínai is szerepel. A nem elit iskolák minőségével azonban komoly problémák vannak, és az egész rendszer folyamatos átalakításra, reformokra szorul.

A gondok ellenére a kínai felsőoktatásnak kulcsszerepe volt és van az ország modernizációjában, a további fejlődéshez szükséges gazdasági struktúraváltás

végrehajtásában, a magas hozzáadott értékű tevékenységek súlyának növelésében. A kínai főiskolák és egyetemek nélkül elképzelhetetlen lett volna, hogy Kína a világ második legnagyobb gazdaságává és tudományos-technológiai nagyhatalommá váljék, s a kormányzat tisztában van vele, hogy fejlesztési céljait csak a felsőoktatás színvonalának további emelésével tudja elérni. Mind a kormányzat, mind a társadalom számára magától értetődő, hogy korszerű felsőoktatásra szükség van, a közepes jövedelem csapdájában való megrekedést csak az oktatásra alapozva lehet elkerülni. A térség fejlett államainak és területeinek (Japán, Dél-Korea, Hongkong, Tajvan, Szingapúr) példája azt mutatja, hogy a kelet-ázsiai hagyományok és a modern felsőoktatás ötvözése a világ legfejlettebbjei közé repítheti az adott országot. Ezért a fejlesztési programok általános támogatottságnak örvendenek, és nem merül fel kétség azzal kapcsolatban, hogy a tudomány és a felsőoktatás lenne az ország további sikereinek kulcsa. Ebből az következik, hogy a kínai felsőoktatásra a továbbiakban is kiemelt figyelem fordul majd, és mind a kínai intézményekkel, mind az itt végzettekkel globális szinten, hosszú távon is számolni kell. A kínaiak ugyanis tisztában vannak vele: még egyetlen ország sem bánta meg, hogy sokat költött az oktatásra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- „2022-es kínai statisztikai évkönyv 统计年鉴 2022.” A Kínai Országos Statisztikai Hivatal honlapja, URL: <http://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2022/indexch.htm> (utolsó letöltés: 2023. október 29.)
- „A Brief Overview of Chinese Higher Education System.” URL: https://www.britishcouncil.in/sites/default/files/higher_education_system_of_china.pdf (utolsó letöltés: 2023. szeptember 30.)
- CAI, YUZHUAO – YAN, FENGQIAO. 2017. „Higher Education and University.” In: MORGAN, W. J. – GU, QING. – LI FENGLIANG. (szerk.). *Handbook of Education of China*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar, 169–193.
- CAO, ELLA – WOO, RYAN. 2023. „Chinese universities raise tuition fees by as much as 54%.” *Reuters*, 2023. június 6. URL: <https://www.reuters.com/world/china/chinese-universities-raise-tuition-fees-by-much-54-2023-06-06/> (utolsó letöltés: 2023. október 20.)

- CAO, YANNAN – YANG, RUI. 2023. „A new HE development model is needed to sustain excellence.” *University World News*, 2023. július 29. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20230726111102317> (utolsó letöltés: 2023. október 20.)
- „China stops releasing youth unemployment rates amid economic gloom.” *The Guardian*, 2023. augusztus 15. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/aug/15/china-unemployment-rate-youth-economy> (utolsó letöltés: 2023. október 29.)
- „China’s 2023 national college entrance exams kick off.” *Global Times*, 2023. június 7. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202306/1292125.shtml> (utolsó letöltés: 2023. október 29.)
- „China’s higher education enrollment ratio reaches 59.6% in 2022.” A Kínai Népköztársaság Államtanács Információs irodájának honlapja, 2023. március 23. URL: http://english.scio.gov.cn/pressroom/2023-03/23/content_85187539.htm (utolsó letöltés: 2023. október 20.)
- „Folyamatosan emelkedik a felvételi vizsgákra jelentkezők száma és a felvételi arány 高考报名人数和录取率一路攀升.” *Xixik.com*, 2023. URL: <http://114.xixik.com/gaokao/> (utolsó letöltés: 2023. szeptember 28.)
- GU, EDWARD W. 2001. „Who is Mr. Democracy? The May Fourth Discourse of Populist Democracy and the Radicalization of Chinese Intellectuals (1915-1922).” *Modern Asian Studies* 35.3, 589–621.
- GYÖRI JÁNOS. 2016. „Humánerőforrás-fejlesztés a gyors társadalmi és gazdasági fejlődés szolgálatában: Jó gyakorlat a kínai tehetséggondozásban.” IN: GYÖRI JÁNOS (szerk.) *A tehetséggondozás világa: 15 ország jó gyakorlata a tehetséggondozásban*. Budapest, Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet, 65–73.
- „Higher Education Law of the People’s Republic of China, 1998 (Order No. 7 of the President of the PRC).” Az International Labour Organization honlapja, Natlex. URL: https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/r/natlex/fe/details?p3_isn=86292&cs=12Het5b1ZrBdyjHA6zTkRMjEMKkaO6lByBKaa4_54T37zUKzK8ztDdjBFA8blXKABGdii8Tyr6dFZE8bxE1aF9LA (utolsó letöltés: 2023. szeptember 30.)
- HSU, IMMANUEL C. Y. 1964. „The Reorganisation of Higher Education in Communist China, 1949-61.” *The China Quarterly* 19, 128–160.
- HUANG ZHANGKAI – PHILLIPS, GORDON M. – YANG JIALUN et al. 2020. „Education and Innovation: The Long Shadow of the Cultural Revolution.” A National Bureau of Economic Research honlapja. URL: <https://www.nber.org/papers/w27107> (utolsó letöltés: 2023. október 22.)
- JACK, PATRICK. 2023. „World University Rankings 2024: China creeps closer to top 10. *The Times Higher Education*, 2023. szeptember 27. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2024-china-creeps-closer-top-10> (utolsó letöltés: 2023. október 20.)

- KECZER GABRIELLA. 2015. „Felsőoktatás Kínában 1.: irányváltások és reformok Konfuciusztól a tömegoktatásig.” *Közép-Európai Közlemények* 8.3, 157–164. URL: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekkek/article/view/12302> (utolsó letöltés: 2023. szeptember 19.)
- KECZER GABRIELLA. 2016a. „Felsőoktatás Kínában 2.: decentralizáció, piacositás, privatizáció és nemzetközi nyitás.” *Közép-Európai Közlemények* 9.1, 147–157. URL: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekkek/article/view/12340> (utolsó letöltés: 2023. szeptember 19.)
- KECZER GABRIELLA. 2016b. „Felsőoktatás Kínában 3.: A mennyiség és a minőség ellentmondásai.” *Közép-Európai Közlemények* 9.2, 61–71. URL: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekkek/article/view/12348> (utolsó letöltés: 2023. szeptember 19.)
- „A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága és az Államtanács kiadta »A kínai oktatás modernizálása 2035« 中共中央，国务院印发《中国教育现代化 2035》。” A Kínai Népköztársaság Államtanácsának honlapja, 2019. február 23. URL: https://www.gov.cn/zhengce/2019-02/23/content_5367987.htm (utolsó letöltés: 2023. október 20.)
- LI LIXU. 2004. „China’s Higher Education Reform 1998-2003: A Summary.” *Asia Pacific Education Review* 5.1, 14–22.
- LI, MEI – YANG, RUI. 2014. „Governance reforms in higher education: A study of China.” Paris, UNESCO, International Institute for Educational Planning. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231858/PDF/231858eng.pdf.multi> (utolsó letöltés: 2023. október 27.)
- LIU, SHUHUA – CHEN, XUECHUN et al. 2020. „Diversifying Funding Sources for Public Higher Education in China during Massification.” *Education as Change* 24.1, URL: <https://unisapressjournals.co.za/index.php/EAC/article/view/7158/4543> (utolsó letöltés: 2023. október 20.)
- MOK, KA HO. 2005. „Riding over Socialism and Global Capitalism: Changing Education Governance and Social Policy Paradigms in Post-Mao China.” *Comparative Education* 41.2, 217–242.
- MOK, KA HO – MARGINSON, SIMON. 2021. „Massification, diversification and internationalisation of higher education in China: Critical reflections of developments in the last two decades.” *International Journal of Educational Development* 84. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0738059321000584> (utolsó letöltés: 2023. október 29.)
- „Number of students enrolled in degree programs in tertiary education in China from 1990 to 2022.” *Statista*, 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1114979/china-enrolled-student-number-in-tertiary-education/> (utolsó letöltés: 2023. október 20.)
- „Az Oktatásügyi Minisztérium kiadta az »Általános alapképzést végző iskolák alapításának ideiglenes szabályai«-ról szóló értesítést 教育部关于印发《普通本科学校设置暂行规定》的通知.” 2020. Guangdongi Népi Kormány honlapja, 2020. április 20. URL: https://www.gd.gov.cn/zwgk/wjk/zcfgk/content/post_2937216.html (utolsó letöltés: 2023. október 22.)
- „Overview.” Wuhan Egyetem honlapja, URL: https://en.whu.edu.cn/About_WHU1/Overview.htm (utolsó letöltés: 2023. szeptember 18.)

- „QS World University Rankings 2023.” *Universityrankings.ch*, 2023. URL: <https://www.universityrankings.ch/results?ranking=QS®ion=World&year=2023&q=China> (utolsó letöltés: 2023. október 20.)
- SALÁT GERGELY. 2007. „»Szent« könyvek Kínában – A konfuciánus kánon” *Vallástudományi Szemle* 3.1, 5–17.
- SALÁT GERGELY. 2010. *Kína régi története*. (Konfuciusz füzetek 1.) Budapest, Elte Konfuciusz Intézet.
- SALÁT GERGELY. 2012. „Kis császárok kora?: Demográfiai folyamatok Kínában.” *Kommentár* 2012.1, 75–85.
- SALÁT GERGELY. 2013. „Az »Igazság« a »Két bármi« ellen.” *Világtörténet* 2–3, 259–278.
- SALÁT GERGELY. 2014. „Kína – civilizáció, nemzetállam, birodalom?” In: FARAGÓ-SZABÓ ISTVÁN et al. (szerk.) *Világunk határai*. Budapest, Eötvös József Collegium, Filozófiai Műhely 261–281.
- „Shanghai Ranking’s Academic Ranking of World Universities 2023 Press Release.” *Shanghairanking.com*, 2023. augusztus 15. URL: <https://www.shanghairanking.com/news/arwu/2023> (utolsó letöltés: 2023. október 20.)
- STEIL BENN – HARDING ELISABETH. 2023. „The Root of China’s Growing Youth Unemployment Crisis.” Council on Foreign Relations, 2023. szeptember 18. URL: <https://www.cfr.org/blog/root-chinas-growing-youth-unemployment-crisis> (utolsó letöltés: 2023. október 29.)
- SWANSON, AUSTIN D. – ZHIAN ZHANG. 1987. „Education Reform in China.” *The Phi Delta Kappan* 68.5, 373–378.
- „The CWTS Leiden Ranking 2023.” 2023. Leiden Madtrics, 2023. június 21. URL: <https://www.leidenmadtrics.nl/articles/the-cwts-leiden-ranking-2023> (utolsó letöltés: 2023. október 22.)
- TÖRÖK ÁDÁM – NAGY ANDREA MAGDA. 2021. „A »nagy ugrás« a felsőoktatásban – Kína a nemzetközi verseny élmezőnyében?” *Közigazgatási Szemle*, 375–398.
- „U.S. News Unveils 2022-2023 Best Global Universities Rankings.” *U.S.News*, 2023. október 25. URL: <https://www.usnews.com/info/blogs/press-room/articles/2022-10-25/u-s-news-unveils-2022-2023-best-global-universities-rankings> (utolsó letöltés: 2023. október 29.)
- VASZILJEV, L. SZ. 1977. *Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában*. Budapest, Gondolat, 1977.
- „What does the Chinese Dream.” 2022. *Cgtn.com*, 2022. november 6. URL: <https://news.cgtn.com/news/2022-11-26/What-does-the-Chinese-Dream-of-national-rejuvenation-mean-for-China--1fh97eRy1tS/index.html> (utolsó letöltés: 2023. október 16.)
- XIA, CHENGQI – LI, XINGE – CAO, SHIXIONG. 2023. „Challenges for the government-controlled higher education system in China.” *International Journal of Educational Development* 97. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0738059322001717> (utolsó letöltés: 2023. október 22.)
- XIXIWANG 嘻嘻网. 2023. *A felvételin résztvevők számának alakulása az évek során 历年高考人数*. URL: <http://114.xixik.com/gaokao/> (utolsó letöltés: 2023. október 26.)
- XU BOWEN. 2021. „From massification towards post-massification: Policy and governance of higher education in China.” *International Journal of Chinese Education* 10.3, 1–14.

PEACH Műhelytanulmányok / PEACH Working Papers

HU ISSN 2786-1228

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politikatudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Szerkesztette és lektorálta: Dr. Szivák Júlia

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.

A PEACH Műhelytanulmányok a Magyar Nemzeti Bank támogatásával jönnek létre.

